№ 23 ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՓԵՏՐՎԱՐԻ 18 **1898** ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՓԵՏՐՎԱՐԻ 18 № 23

ՔՍԱՆՎԵՑԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլի, կէս տարվան 6 րուբ.
Առանձին համարները 5 կոպէկով.

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցէն. Тифлисъ, Редакція „Мшакъ“.
Կամ Tiflis, Rédaction „Mschak“.
Տէլէֆօն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ.
Տէլէֆօն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲԱՑՎԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
ՆԵՐԿԱՑ **1898** ԹՒԱԿԱՆԻ

ՄՇԱԿ

(26-ՐԴ ՏԱՐԻ)

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐ

ՓԵՏՐՎԱՐԻՑ «ՄՇԱԿԸ» ՀՐԱՏԱՐԱԿՎՈՒՄ Է ԱՄԵՆ ՕՐ ԲԱՑԻ ՏՕՆ ԵՒ ՏՕՆԵՐԻՆ ՅԱՋՈՐԴ ՕՐԵՐԻՑ

«ՄՇԱԿԻ» *տարեկան գինը թէ Ռուսաստանում և թէ արտասահմանում* 10 *րուբլի է, տասն և մէկ և տասն ամսվանը՝* 9 *ր., ինն և ութ ամսվանը՝* 8 *ր., եօթ ամսվանը՝* 7 *ր., վեց ամսվանը՝* 6 *ր., հինգ ամսվանը՝* 5 *ր., չորս ամսվանը՝* 4 *ր., երեք ամսվանը՝* 3 *ր., երկու ամսվանը՝* 2 *ր., մի ամսվանը՝* 1 *րուբլի։*

«ՄՇԱԿԻՆ» *գրվել կարելի է* ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ *(Բազարնայա և Բարօնսկայա փողոցների անկիւն)։*

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Թող աւելանան ույժերը.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. *Օրէցօր. Դիմակաւոր հայրենասէրներ. Կովկասի հնութիւնները. Նամակ Գանձակից. Նամակ Կարսից. Նամակներ Խմբագրութեան. Ներքին լուրեր.*—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. *Վերջին տեսութիւններ. Նամակ Կիպրոսից. Նամակ Պարսկաստանից. Արտաքին լուրեր.*—ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.— ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. *«Սիօնիզմ».*

ԹՈՂ ԱՒԵԼԱՆԱՆ ՈՅԺԵՐԸ

—

Մօտ երեսուն տարի է աՀա, որ կատարվեց կանանց ընտրողական իրաւունք տալու առաջին փորձը։ 1869 թւին Ամերիկայի Ուայօմինգ նաՀանգում այդ գործի սկիզբը դրվեց, մեծ աջողութիւն ունեցաւ և օրինակ դարձաւ միւս տեղերի համար։ Այդ նաՀանգին հետևեցին Կօլօրադօ, Ուտախ և Իդագօ նաՀանգները և նոյն հարցը, որ յարուցված է Միացեալ ՆաՀանգների միւս տեղերում, մօտ է իր դրական լուծման։ Ուսումնասիրելով կանանց ընտրողական իրաւունքի գործադրութիւնը կեանքի մէջ, հետազօտողները գալիս են շատ մխիթարական հետևանքների։ Կանայք տղամարդկանց հետ միասին մասնակցելով ընտրութիւններին, մտցնում են կարգ ընտրութեան մէջ, աւելի յարգանք դէպի գործը և նպաստում են օրինաւոր քաղաքացիներ կրթելու գործին։

Ամերիկայում էլ սկզբում լսվեցին բողոքներ այդ «վտանգաւոր» նորութեան դէմ. կանանց բարոյականութեան, կանացի բնաւորութեան և կանացիութեան ջատագովները ապացուցանում էին, որ կինը Հասարակական այդ տեսակ գործունէութեան մէջ կը փչանայ, կանբարոյականանայ, կը կորցնի կանացի քնքշութիւնը և նազելիութիւնը, կը սառչի ընտանիքից։ Փորձը հերքեց այդ բոլոր երկիւղները։ ՆաՀանգապետները իրանց տարեկան տեղեկագրերի մէջ միաբերան վկայում են, թէ ռէֆօրմի հետևանքները շատ բարերար են, և «ոչ կանացիութիւնը և ոչ ընտանեկան կեանքը մազաչափ չը վնասվեցին նոր կարգից, որը, ընդհակառակն, մտցրեց գործի մէջ աւելի վայելուչ բնաւորութիւն։»

Կանայք այժմ ամեն տեղ, նոյն իսկ Հայոց Հասարակութեան մէջ, վայելում են ընտրողական իրաւունքներ, թէև շատ սաՀմանափակ շրջանում։ Զանազան Հաստատութիւնների մէջ, որտեղ նրանք անդամ են գրված, ինչպէս բարեգործական ընկերութիւնների, գիտնական և մանկավարժական Հաստատութիւնների մէջ նրանք տղամարդու հետ Հաւասար իրաւունք ունեն։ Եւ ամեն տեղ նրանք կարողացան օգտվել իրանց տրված իրաւունքից նոյնքան խելացի կերպով, ինչպէս և տղամարդիկ, բաժանելով վերջիններիս հետ և լաւ և վատ գործողների հոչակը։

Կանանց մասնակցութիւնը մեր Հասարակական գործերին՝ ունի մի ուրիշ կարեւոր կողմ, այդ այն է, որ մեր մէջ շատ անգամ գործողների պակասութիւն է ըզգացվում և ուրեմն անհրաժեշտ է օգտվել այն բոլոր ույժերից, որ կան Հասարակութեան մէջ և կարող են օգնել ընդհանուր նպատակներին։ Գաղտնիք չէ և այն, որ տղամարդիկ շատ են զբաղված և յաճախ հէնց այդ պատճառով նրանք իրանց քաշված են պաՀում Հասարակական գործերից, կամ եթէ ստանձնում են մի որ և է պաշտօն, անկարող են լինում նրան լաւ կատարել։ Կանանց մասնակցութեամբ նոր ույժեր են աւելանում և մենք պէտք է գնաՀատենք այդ ույժերը։ Դա թէ արդարութեան պաՀանջ է և թէ խելացի Հաշիւ։ Անաջող փորձերը երբէք օրինակ չը պէտք է լինեն, և մենք կարծում ենք, որ ժամանակ է սրանից յետոյ մեր բոլոր Հիմնարկութիւնների մէջ մտցնել աւելի մեծ թւով ինտելիգենտ կանայք և օրիորդներ, վարժեցնելով նրանց այն գործերին, որոնք մինչև այժմ նրանց խորթ և անծանօթ են եղել։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՕՐԷՑՕՐ

XLIII

Արթին փաշա Տատեան, տարաբաղդաբար, չը հեռացաւ քաղաքական ժողովի ատենապետի պաշտօնից, և շարունակում է վարել Թիւրքաց հայերի անկոչ հովանաւորի և, շատերի կարծիքով, նոյն իսկ «բարերարի» պաշտօնը... Մինչդեռ եթէ այդ տեսակ հովանաւորներ և բարերարներ խեղճ Թիւրքահայերը աւելի քիչ ունենային, կամ բոլորովին չունենային, նրանց քաղաքական գործերը անհամեմատ բաղդաւոր վիճակի մէջ կը լինէին այսօր, և մենք ականատես չէինք լինի այն երկու երեսանի քաղաքական կատակերգութեան, որ խաղացվում է «ազգային» բեմի վրա։

Ասում ենք երկու երեսանի և կարծում ենք, որ այդ բառը, եթէ ոչ կատարելապէս, գէթ մօտաւորապէս գաղափար է տալիս այն խորթին քաղաքագիտութեան մասին, որին հետևում են Պօլսի հայ էֆէնդիները և փաշաները, որոնց տիպիկական մի ներկայացուցիչն է հռչակաւոր Արթին փաշա Տատեան։ Եւ ճշմարիտ, կարող էք դուք առանց զարմանքի և ցասման տեսնել մի մարդու, որը միաժամանակ ջերմ բարեկամ է երկու միմեանց կատարելապէս թշնամի, միմեանցից հիմնովին տարբեր շահեր ունեցող կողմերին։ Կարող է միթէ այդպիսի մի մարդ համարվել անկեղծ գործող, կամ ինչպէս անուանում են Թիւրքաց մայրաքաղաքի կուրացած սարուկները՝ «անուանի ազգասէր»։ Երբէք։

Միմիայն արևելեան խորամանկութիւնը և հայկական ներողամիտ կրիտիկան կարող է օգտակար համարել այդպիսի երկուերեսանի գործողներին, ինչպէս են Արթին փաշա Տատեան և իր բոլոր համախոհները, որոնք մի կողմից Թիւրքաց կառավարութեան անձնուէր, հաւատարիմ պաշտօնեաներ են, միւս կողմից հայ ազգի անձնուէր ղեկավարներ, որոնք մի կողմից կառավարութիւնից են ստանում շքանշաններ և բարձր աստիճաններ, իսկ միւս կողմից ազգից են վայելում առաջնորդ լինելու պատիւը, ըստանձնելով ժողովրդի վշտերի Թարգմանի պաշտօնը և նրա գործերի վտանգաւոր ղեկավարութիւնը։ Եւ մի Արթին փաշա Տատեան, մի Ասլանեան փաշա, կամ մի Նուրեան այնքան խելօք են, որ կարողանում են հաշտեցնել երկու անհաշտ կողմերը, կարողանում են բարեկամ լինել և այս կողմին, և այն կողմին, կարողանում են երկու կողմերին էլ դուր գալ, և այդպիսով առաջ մղել քաղաքական ամեն տեսակ փոթորիկների ժամանակ իրանց սեփական շահերի և փառասիրութեան նաւը...

Դա պօլսական գործիչների բնորոշ մի գիծն է, իսկ Տատեան՝ այդ տեսակ գործիչների տիպիկան ներկայացուցիչ։ Նա ուզում է մեզ հաւատացնել, որ դատարկ բան է համաշխարհային այն ճշմարտութիւնը, թէ չէ կարելի «երկու հակառակ ծայրերը միմեանց մօտեցնել», և Պօլսի հայերը այնքան խեղճացել են, որ ուրախանում են, երբ այդ տեսակ ազգասէրը «յետ է առնում իր հրաժարականը»...

Խ. Մալումեան

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

«ՍԻՕՆԻԶՄ»

—

Կոնստանցա, փետրվարի 5-ին

Յուզէ քիչերին է յայտնի հրէաների մէջ վերջին ժամանակ տեղի ունեցող ընդհանուր շարժումը, որը յայտնի է Եւրոպայում «Սիօնիզմ» անուան տակ։ Այդ շարժման նպատակն է հրէայ ազգի վերադարձը Պալեստինա։ Շարժումը տարածվում է ամեն երկիրների հրէաների մէջ և ամեն տեղ ոգևորված ընդունելութիւն է գտնում. կազմվում են ժողովներ, լինում են խորհրդածութիւններ զանազան քաղաքներում՝ Բուքրէշ, Բուդապեշտ և այլ տեղեր, այդ նպատակին հասնելու համար։ Շարժումը ունի իր օրգանը։ Ամառը տեղի ունեցաւ Բազէլում սիօնականների ընդհանուր ժողովը։ Սիօնիզմի առաջադիմութիւնը աւելի տուեց Բազէլի պրօֆէսօր Հէմանին այդ հարցերը մանրամասնօրէն ամփոփել մի գրքի մէջ։ Երևում է, որ պրօֆէսօրը քաջ տեղեակ է այդ շարժման։ Գիրքը տպված է Բազէլում, կրում է «Հրէայ ազգի արթնանալը» վերնագիրը։ Թարգմանաբար առաջ ենք բերում մի քանի կտորներ այդ գրքից, որոնք ցոյց են տալիս, թէ ինչ տեսակէտից է հեղինակը նայում այդ հարցին։

«Ժամանակիս մեծ նշաններից մէկն էլ սա կարելի է համարել, որ հրէայ ժողովրդի մէջ արթնանում է ազգութեան գիտակցութիւնը, և նա ձգտում է իրականացնել իր իդէան։ Սա մի անհագին, յանդուգն ձեռնարկութիւն է, մի տեսարան, որպիսին աշխարհը մինչև այժմ չէ տեսել։ Մի ժողովուրդ, հազար ութ հարիւր տարուց ի վեր ցրված, բոլոր աշխարհի մասերում տարածված, առանց հայրենիքի, առանց թագաւորի, առանց իշխանի, առանց ընդհանուր խորանի, առանց հասարակաց սրբարանի (այս ամենը քանդված, կործանված, աւերակներ է դարձած), մի այսպիսի ժողովուրդ յղանում է մի մեծ գաղափար,—խմբվել մի երկրում իբրև մի ամբողջ ազգ, ունենալ իր սրբարանը, իր լեզուն։ Այդ ձեռնարկութիւնը գլուխ բերելու համար բաւական չէ լոկ մարդկային քաջասրտութիւնը. Աստուծոյն պէտք է ապաւինել։ Սա մարդկային ուժից վեր է, պէտք է աստուածային օգնութիւն. սրա համար բաւական չեն մարդկային միջոցները, պէտք են արտասովոր դէպքեր։ Ում յայտնի է հրէայ ժողովրդի դրութիւնը և ով մօտիկ ծանօթ է սրա հետ, նա չի զարմանայ, որ այս ժողովուրդը խուլ կերպով անձնատուր եղած իր ճակատագրին՝ շատ դարեր դիմացել է. բայց աւելի մեծ զարմանքը այն է, որ հիմա ազգային կեանքի մի կայծ է բռնկում նրա մէջ։

«Մի անգամ, որ զարթնել է և զարթնելու վրա է ազգութեան գիտակցութիւնը հրէաների մէջ, այլ ևս չէ կարելի խեղդել այս շարժումը։ Հարցը կարող է լինել նրանում միայն, թէ արդեօք շարժումը ուղիղ կերպով կը տանվի, թէ ոչ։ Այդ շարժումը նուաճող ուժով տիրելու է Ռումինիայի, Աւստրիայի, Ամերիկայի և ուրիշ տեղերի միլիօնաւոր հրէաներին և վերջապէս չեն կարողանայ յետ մնալ նաև գերմանական հրէաները, որոնք ապահով, հանգիստ և ճոխ կեանք են վարում, ղեկավարվելով իրանց բաքեններից և բանկիրներից։ Երիտասարդութիւնը սրանց էլ կը քաշի իր ետևից։ Որովհետև ոչ մի բան այնպէս հեշտ չէ վառում երիտասարդութեան սիրտը, ինչպէս ազգութեան գաղափարը։

«Որ հրէաները իբրև առանձին ազգութիւն կարող են ապրել սեփական երկրում, ինչպէս ուրիշ ամեն ազգերը իրանց երկիրներում, և որ նրանք պիտի ձգտեն այդ նպատակին հասնելու—առաջին անգամ այդպիսի միտք յղանալ, և սրա իրագործումը հնարաւոր համարելը շատ աւելի դժուար էր, քան թէ սրան տարածելը։ Այդ մտքի մեծութիւնը վարակիչ կերպով ներգործելով՝ ոգևորում է շատերին։ Առաջին կայծը վառված է, և բոցը ինքն իրան պիտի տարածվի երիտասարդութեան հեշտ վառվող սրտերի մէջ։ Եթէ չխափի, հասունացած մարդիկ գործի գլուխ անցնեն, այն ժամանակ այդ շարժումը անսովոր, զարգանալու կազմող կարևորութիւն կունենայ և ամենաառաջին երևոյթներից մէկը կը լինի այս դարի վերջում։

«Չէ կարելի ուրանալ, որ մեծ պետութիւնների կողմից միշտ նկատվում է մի հոսանք դէպի արևելք։ Միայն խեղճութիւնը և թշուառութիւնն է, որ ստիպում է աղքատներին և ճնշվածներին դէպի արևմուտք—նոր աշխարհ։ Քաղաքակրթութեան, առևտրի և կուլտուրայի աւելի զօրեղ հոսանքը հաստատ կերպով ընթանում է դէպի արևելք։ Անգլիայի քաղաքականութիւնը պտտում է արևելքի տիրապետութեան շուրջը։ Անգլիան գիտէ, որ ինքը Աֆղանիստանի լեռներում կռւում է ամբողջ աշխարհում ունենալիք իր դիրքի համար։ Ֆրանսիան և Իտալիան աշխատում են լայնացնել իրանց տեղը դէպի արևելք։ Աւստրիան ձգտում է դէպի հարաւ-արևելք. Ռուսաստանի ամենամեծ ուժը աչքի է ընկնում Ասիայում։ Հնդկաստանը, Չինաստանը, Եապօնիան ամենակենդանի, մտաւոր, առևտրական և քաղաքական յարաբերութեան մէջ են մտել արևմտեան Եւրոպայի հետ։ Որքան սերտ է դառնում այդ յարաբերութիւնը, նոյնքան աւելի մեծ նշանակութիւն են ստանում Միջերկրական ծովի արևելեան երկիրները։ Սրա համար Անգլիան նախանձոտ աչքով հսկում է Սուէզի ջրանցքի և Պարսից ծոցի վրա, որովհետև սրանք են նրա համաշխարհային իշխանութեան բանալիները՝ արևելքում և արևմուտքում։ Եւրոպական մեծ պետութիւնները մրցում են Բօսֆօրի ափերում՝ իրանց ապագայ դիրքի համար։ Ուրեմն բոլոր նշանները մատնանիշ են անում, որ Պալեստինան և Երուսաղէմը կրկին նշանաւոր պիտի դառնան թէ քաղաքական և թէ կուլտուրական տեսակէտից։ Սրա համար է, որ Անգլիան վաղուց ի վեր ծրագրում է երկաթուղի անցկացնել Դամասկոսի վրայով Մօսուլ, Բաղդադ և Պարսկաստան։ Հայաստանի ողբերգութիւնը դեռ բնաւ չէ հասել իր վախճանին։ Արևելեան հարցը մեծանալով դառել է եւրոպական-ասիական տիեզերական հարց, և Թիւրքիայի ու սուլթանի ճակատագիրը ոչ թէ բալկանեան թերակղզում և Կ. Պօլսում, այլ բոլորովին ուրիշ տեղ պիտի որոշվի։

«Բայց ինչպէս էլ լինի այդ որոշումը, Պալեստինա այնպիսի նշանակութիւն պիտի ստանայ, որպիսին նա մինչև այժմ ունեցած չէ։ Սա պիտի լինի նոյնը աշխարհի պետութիւնների համար, ինչ որ Շվէյցարիան է Եւրոպայի մեծ պետութիւնների համար։ Շվէյցարիային սահմանակից չորս պետութիւններից իւրաքանչիւրի համար այդ երկրի գրաւումը մշտական սպառնալիքի մի

ԴԻՄԱԿԱՒՈՐ ՀԱՅՐԵՆԱՍԷՐՆԵՐ

I

Ճիշդ 137 տարի սրանից առաջ Ֆրանսիայում, այն երկրում, որը այսօր ալեկոծված է Էմիլ Զօլայի դատի պատճառով, և որը անուղղելի սխալ գործեց, դատապարտելով իր ամենամեծ գրողին,—գարձեալ բարոյական մի մեծ ոճիր գործվեց: 1761 թւին, Տուլուզ քաղաքի պարլամէնտը մահվան պատժի ենթարկեց, այն էլ ամենասարսափելի մահվան պատժի, այն է ոսկրները ջարդելու և մարմինը չորս կտոր անելու պատժի,—մի բոլորովին անմեղ մարդու, Ժան Կալաս անունով, մի հիւգէնոտի, մեղադրելով նրան որդեսպանութեան մէջ, առանց որ և է հիմնաւոր ապացոյցի: Կախաղանի վրա, արդէն ջարդուփշուր եղած, անհուելի տանջանքների տակ, 63 տարեկան ծերունի Կալասը չէր դադարում բողոքել և ասել. «Ես անմեղ եմ, դուք սխալվում էք»:—Խոստովանիր յանցանքդ, ցոյց տուր մեղսակիցներիդ, պոռում էին անգութ դահիճները, փշրելով նրա ոսկորները:—«Աւաղ, պատասխանում էր նահատակ ծերունին, այնտեղ, ուր չը կայ յանցանք, մի՞թէ մեղսակիցներ կարող են լինել»:

Նրա մահից յետոյ, հռչակաւոր Վօլտէրը, որը այդ ժամանակ հասել էր իր փառքի գագաթնակէտին, պատահմամբ իմացաւ, որ Կալաս անմեղ է եղել: Եւ ահա, մոլեռանդ կաթօլիկների աչքում անհաւատ և անաստուած համարված այդ փիլիսոփան իր ամբողջ էութեամբ ցնցվեց այդ սոսկալի անիրաւութիւնից և բարոյական պարտք համարեց վերականգնել Տուլուզի արդարադատութեան զոհի անբիծ անունը, սրբել Ֆրանսիական արդարադատութեան ճակատին դրոշմված այդ մեծ նախատինքը: Եւ նա սկսեց մի բուռն կատաղի պայքար մոլորեցրված հասարակական կարծիքի և իրան անսխալ համարող պարլամէնտի դէմ: Ամբողջ երեք տարի նա հսկայական աշխատանք գործ դրեց, գործեց գրչով, խօսքով և այլ միջոցներով, մինչև որ ստացվեց թագաւորից Կալասի գործը վերաքննելու հրամանը: Բարձրագոյն վճռաբեկ ատեանը, որին յանձնվեց Կալասի գործի վերաքննութիւնը, անհերքելի փաստերով ապացուցեց նրա անմեղութիւնը, և վերականգնեց նրա պատիւը, ընտանիքի բարի համբաւը:

Սակայն այն ժամանակ էլ, երբ Վօլտէր սկըսեց իր պայքարը, ամբողջ պաշտօնական Ֆրանսիան—բարձրաստիճան պաշտօնեաներ, դատաւորներ, պատգամաւորներ՝ սկսեցին անհաղնի դիմադրութիւն ցոյց տալ նրան: Վօլտէրին սպառնում էին, վախեցնում և յորդորում թողնել իր սկսած կռիւը. «ինչի՞ էք կամենում սկանդալ բարձրացնել. թողէք այդ գործը. չէ՞ որ նա կարող է վնասել նոյն իսկ Ֆրանսիայի շահերին, նուաստացնել նրան»:—«Այո, պատասխանում էր իր բրօշիւրներով Վօլտէր, Ֆրանսիայի աղարտված պատիւը վերականգնելու համար անհրաժեշտ է, որ Տուլուզի վճիռը վերաքննվի»:

Եւ յաղթանակը տարաւ հռչակաւոր գրողը: Երբ բարձրագոյն ատեանը հաստատեց թշուառ Կալասի կատարեալ անմեղութիւնը, երբ ապա-

ցուցվեց, որ թափվել է անպարտ արիւնը, դըրանով Ֆրանսիան ոչ միայն չը նուաստացաւ ոչ ոքի աչքում, նրա շահերը ոչ միայն չը վըտանգվեցին, այլ և այն ֆանատիկոս ամբոխը, որ առաջ քարեր էր գցում Վօլտէրի վրա համարելով նրան հայրենիքի դաւաճան, ծափահարեց նրան: Երկրի խղճի վրա ծանրացած ահագին քարը ընկաւ...

II

Եւ ահա 137 տարուց յետոյ, նոյն այդ Ֆրանսիայում, յեղափոխութիւնների այդ մեծ հայրենիքում, դարձեալ կրկնվում է համանման մի դէպք: Դրէյֆուս անունով մի հրէայ օֆիցէր մեղադրվում և դատապարտվում է իբրև մատնիչ, բայց այնպիսի պայմանների և հանգամանքների մէջ, որ նրա մեղաւորութիւնը խիստ կասկածելի է դառնում: Ֆրանսիայի ժամանակակից ամենամեծ գրողը—Էմիլ Զօլան, զանազան ապացոյցների հիման վրա, համոզվում է, որ Դրէյֆուս անմեղ է դատապարտված: Եւ, իբրև ճշմարիտ հայրենասէր, իբրև յաւիտենական ճշմարտութեան պաշտպան, նա կամենում է սրբել իր հայրենիքից այն սարսափելի նախատինքը, որ պատմութիւնը, ազգերի այս անաչառ և անկաշառ դատաւորը, կը դրոշմի Ֆրանսիայի ճակատին, երբ կը պարզվի, որ Դրէյֆուս դատաստանական սխալի և անիրաւութեան զոհ է դարձել: Եւ ահա մենք տեսնում ենք, որ դարձեալ բարձրանում է Զօլայի դէմ կեղծ հայրենասէրների ոռնոցը, ինչպէս Վօլտէրի դէմ. «Դրէյֆուսի գործը վերաքննելով, հայրենիքը վտանգի կենթարկվի. զօրքի պատիւը կարատաւորվի. Ֆրանսիան օտարների առաջ ծաղր և ծանակ կը դառնայ»—ահա աղաղակներ, որ թնդում են Ֆրանսիայի մի ծայրից մինչև միւս ծայրը:

Այդ կեղծ հայրենասէրների տիպիկական ներկայացուցիչը հանդիսացաւ գեներալ Պէլլիէ: Երդւեալ դատաւորներին վախեցնելու և նրանց խղճմտանքի վրա բռնութիւն գործ դնելու համար, Պէլլիէ սկսեց պաֆօսով խօսել հայրենասիրութեան մասին. «Յանցանք է անպատւել զօրքը, երբ նա իր արիւնն է թափում հայրենիքի համար. երբ զօրքը կորցնի իր վստահութիւնը դէպի իր հրամանատարները, ձեր զաւակներին կը տանեն սպանդանոց»: Նրա կարծիքով, Դրէյֆուսի գործի վերաքննութեան ձգտողները հայրենիքի դաւաճաններ են, որովհետև նրանք ձգտում են մերկացնել ազգային պակասութիւնները օտարների առաջ: «Երբ ես արիւնս թափում էի հայրենիքի համար, ուրիշները (այսինքն Զօլան) Աստուած գիտէ, որտեղ էին գտնվում»: Հռչակաւոր վիպասանը շատ խրատալի կերպով նկատեց, թէ հայրենիքին ծառայելու եղանակները շատ են և թէ «հայրենիքին գրչով ծառայողը ոչնչով պակաս չէ սրով ծառայողից»: Միայն այս անգամ գրիչը յաղթվեց սրի առաջ և Զօլա Վօլտէրի նըման բաղդաւոր չը գտնվեց: Սակայն դատապարտվելով Զօլա աւելի բարձրացաւ, որովհետև բարոյական յաղթութիւնը նրա կողմն է: «Եթէ դուք ինձ դատապարտէք, դուք ինձ աւելի կը բարձրացնէք», ասաց նա երդուեալներին...

III

Վերին աստիճանի հրահանգիչ է այդ դատը: Հրահանգիչ է այն կողմից, որ մերկացնում է ժամանակակից Ֆրանսիայի հասարակական բարքերը. հրահանգիչ է այն կողմից, որ պատռում է կ ե ղ ծ հ ա յ ր ե ն ա ս է ր ն ե ր ի դիմակը և ցոյց է տալիս, որ դիմակաւոր ազգասէրները ամեն տեղ, ուր և լինեն նրանք, գործ են ածում մի և նոյն բթացած զէնքը հասարակական խղճմըտանքը թմրացնելու համար. հրահանգիչ է բոլոր ազգերի համար, ինչպէս և հայ ժողովրդի համար, որովհետև մենք ևս, ամեն մի քայլում, լսում ենք մեր դիմակաւոր ազգասէրների նոյնատեսակ աղաղակները, որ նրանք արձակում են՝ հայ հասարակութեան արթնացած խիղճը և գիտակցութիւնը քնացնելու համար: Ամեն անգամ, երբ «Մշակը» մերկացրել է այս և այն ղեղծումը, բաց է արել ազգի պակասութիւնը, պահանջել է հաշիւ, արդարութիւն, պահանջել է քննութիւն, կեղծ ազգասէրները նոյն աղմուկն են բարձրացրել. «Ազգի պատիւը ոտնակոխ էք անում, եկեղեցու և ազգի շահերը վտանգի տակ էք դնում օտարների առաջ», և այլ այսպիսի սոփեստական առարկութիւններ: Մոռանում են այդ դիմակաւոր ազգասէրները, որ ազգի և եկեղեցու պատիւը վտանգվում է միայն այն ժամանակ, երբ նրա ղեկավարները խոյս են տալիս լոյսից, քննադատութիւնից, և կամենում են ամեն բան քօղով ծածկել, մութի մէջ գործել: «Լոյս, լոյս սփռեցէք գործի վրա»—ասաց Զօլա և այդ լոյսը, անշուշտ, մի օր կը գայ ու կը հալածէ խաւարի որդիներին: Հ. Ա.

ԿՈՎԿԱՍԻ ՀՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Կովկասի հնութիւնները և գիտնական հարստութիւնները եւրօպական գիտնականների «յափշտակութիւնից» պաշտպանելու համար, այս օրերս կայացել է մի բարձրագոյն հրաման:—Մոսկվայի Կայսերական Հնագիտական ընկերութիւնը, Մեծ Իշխան Միխայիլ Նիկօլայեվիչի միջոցով, յայտնել է ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրութեան, որ եւրօպական գիտնականները, գիտութեան շահերի և ուսումնական հետազօտութիւններ կատարելու պատրուակով, թոյլտւութիւն են ստանում մտնել Կովկաս և յափշտակում ու արտասահման են տանում տեղական հնութիւնները ու պատմական գանձերը: Այդ պատճառով, ընկերութիւնը խնդրում է միջոցներ ձեռք առնել այդ յափշտակութեան առաջն առնելու համար: Վերջին ժամանակներս Կովկաս գալու և հնագիտական հետազօտութիւններ կատարելու համար թոյլտւութիւն են խնդրել գերմանացի գիտնականներ Րուդօլֆ Վիրխով, Լէման և Բէլկ, սակայն, ընկերութեան կարծիքով, նրանց գիտնական արշաւանքի վերջնական նպատակն է դուրս տանել Կովկասից գերմանական միւզէյների համար երկրի պատմութեան վերաբերեալ թանկագին առարկաները: Թագաւոր Կայսրը, որին զեկուցեց այդ մասին Մեծ Իշխանը, հիմնաւոր գտնելով Մոսկվայի Հնագիտական ընկերութեան երկիւղը, բարեհաճեց յանձնել Մեծ Իշխան Միխայիլ Նիկօլայեվիչին յարաբերութեան մէջ մտնել ներքին գործերի և ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրների հետ, և յայտնել թէ ցանկալի չէ, որ այսուհետև օտար միւզէյները հարստանան ռուսաց գիտնական գանձերի հաշւում: Այդ հրամանի համաձայն, ինչպէս հաղորդում է «Кавказъ» լրագիրը, մինիստրութիւնը դիմել է Կովկասի ուսումնարանական շրջանի հոգաբարձուին և առաջարկել ցոյց տալ, թէ ինչ միջոցներ նա անհրաժեշտ է համարում ձեռք առնել այդ նպատակով:

Համակրելի է Մոսկվայի Հնագիտական ընկերութեան ե ռ ա ն դ ը, բայց այդ եռանդով հարցը առաջ չի գնայ: Եթէ մենք կարգելենք եւրօպական գիտնականներին ուսումնասիրութիւններ անել և նիւթեր հաւաքել մեր երկրում, բայց միւս կողմից ինքներս էլ ձեռքերը ծալած նստելով, կամ անընդունակ և անպատրաստ լինելով չենք ուսումնասիրի և գիտութեան գանձերը չենք հաւաքի,—նոյն այդ «գանձերը» կուլ կերթան ժամանակին և տեղական անհասկացողութեան: Եթէ չենք ուզում, որ եւրօպացիները մեր հնագիտական «գանձերը» տանեն իրանց երկիրները, պէտք է մենք անենք այդ:

ՆԱՄԱԿ ԳԱՆՁԱԿԻՑ

Փետրվարի 15-ին

Փետրվարի 14-ին Վեհափառ Կաթողիկոսը մուտք գործեց Գանձակ: Երկաթուղու կայարանում հանդիպեցին նրան մի քանի պաշտօնական անձինք, իսկ մայր եկեղեցու մօտ քաղաքի և գաւառի հոգևորական դասը ու ժողովրդի մեծ բազմութիւն: Բուռն ու անկեղծ ոգևորութիւն, ինչպէս այդ մի ժամանակ արտայայտվում էր ամեն տեղ, ուր երևում էր Խրիմեան Հայրիկ, գոյութիւն չունէր. ժողովուրդն ընդունեց իր հոգևոր պետին մեծ յարգանքով, բայց ոչ սրտաբուղխ ոգևորութեամբ, ինչպէս էր այդ 1893 թւին, երբ Հայրիկը գնում էր Լուսաւորչի գահի վրա բազմելու... Այսօր, ամսիս 15-ին, Վեհափառը ներկայ էր պատարագին, որի ժամանակ դիմեց ժողովրդին մի քարոզով: Նա յորդոր կարդաց գանձակեցիներին գիտակցաբար վերաբերվել բարեգործութեան, որը պէտք է միշտ առաջնակարգ պարտք համարել, ուշ դարձնել թշուառ ու հալածված արիւնակիցների մշտական հառաչանքների ու գանգատների վրա, չը քշել նրանց դռներից, երբ նրանք օգնութեան կարօտ ձեռք են մեկնում, չը թողնելով նրանց սոված-ծարաւ թափառել փողոցներում, ինչպէս այդ մի քանի անգամ պատահել է Գանձակում, ուշ դարձնել տեղացի չքաւոր դասակարգի դրութեան բարւոքման վրա, որը հեծում է տգիտութեան ու աղքատութեան ճանկերում: Վեհափառ Կաթողիկոսի քարոզ-խրատը շատ կարևոր էր Գանձակի պէս մի տեղում, ուր ոչ միայն վաճառական—դրամատէր, այլ և ինտելիգէնտ դասակարգի շրջանում շատ թոյլ է հասարակական պարտաճանաչութիւնը, ուր եսականութիւնը, կոպիտ էգոիզմը,

---

կէտ կը լինէր, ևս աւելի նրա բաժանումը: Շվէյցարիայի գոյութիւնը և չէզոքութիւնը անխուսափելի անհրաժեշտութիւն է Եւրօպայի խաղաղութեան համար, այս պատճառով Անգլիան, ինչպէս և Ռուսաստանը ծանրակշիռ շահ ունեն Շվէյցարիայի ամբողջ և չէզոք գոյութեան մէջ: Ճիշդ այսպէս է և Պաղեստինայի դիրքը երեք մեծ աշխարհամասերի մէջտեղում: Որ պետութիւն էլ գրաւելու լինի Փոքր-Ասիան, Եփրատի երկիրները և Եգիպտոսը, ոչ մէկն էլ չի կամենայ Պաղեստինան միւսին զիջանել, որովհետև սա իր համար սպառնալից կը լինէր: Բնական անհրաժեշտութեամբ՝ այստեղ գոյութիւն պիտի առնի մի երկրորդ Շվէյցարիա: Բայց երկրի այժմեան բնակիչները ոչ մի ընդունակութիւն չունեն այդպիսի մի երկիր կառավարել, և ոչ էլ չէզոքութիւն պահել, որը անհրաժեշտ կարիք է այդպիսի մի պետութեան համար: Աշխարհի պետութիւնները ուրախ կը լինեն, եթէ հրէաների պէս կենսունակ, հոգեպէս ժիր մի ժողովուրդ գրաւէ և մշակէ երկիրը: Կարող է և այնպէս լինել, որ մեծ ազգերը ոչ միայն հաւանութիւն տան հրէաների իրանց հայրենի երկիրը վերադառնալու ազգային շարժմանը, այլ բոլորը միասին գործունեայ կերպով աջակցեն հրէաների այնտեղ դառնալուն: Պէտք չէ, որ հրէաները զէնքի ուժով գրաւեն այդ երկիրը, ոչ էլ մի կաթիլ արիւն սրա համար թափեն. այլ նրանց վերադարձը տեղի կունենայ մեծ ազգերի հաւանութեամբ, պաշտպանութեամբ և աջակցութեամբ: Ուրեմն նոր հրէական պետութիւնը ապագայի խաղաղութեան մի տարր կը լինէր այնպէս, ինչպէս Շվէյցարիան Եւրօպայում:

«Հրէայ ժողովրդի պատմութեան մէջ անմոռանալի պիտի մնայ այն մարդու անունը, որին վիճակված էր կեանք տալ հրէական ազգային շարժմանը, անմոռանալի պիտի մնայ, որովհետև նրա յայտնվելով մի նոր դարաշրջան է սկսվում հրէական պատմութեան համար, մի այնպիսի դարագլուխ, որը եթէ իր նպատակին հասնի, բնաւ յետ չը պիտի մնայ հրէական հին պատմութեան փառաւոր ժամանակներից: Այդ մարդը դ-ր Հէրցլն է. Նրա մինչև այժմ կատարած գործը տեսնելով, կարելի է ասել, որ նա մի ճշմարիտ հրէայ մարդ է բուն հրէական սըրտով, որ նա մի գ լ ո ւ խ է, որին վայելում է իր ժողովրդին ոգևորող շարժման պարագլուխ լինել: Ինչպէս ասում է նա ինքը, միլիօնաւոր եղբայրների նեղութիւնը և տառապանքը տեսնելով իր սիրտը հանգիստ չունեցաւ և ստիպեց իրան մտածել չարչարվող եղբայրների օգնութեան, ազատութեան և փրկութեան համար: Ցաւակցութիւնը և եղբայրական սէրը յղացան նրա մէջ այդ մեծ միտքը, թէ 1800 տարուց ի վեր տանջվող իր ժողովրդի բոլոր նեղութիւնների համար՝ միակ և գոհացուցիչ օգնութիւնը իր հ ա յ ր ե ր ի ե ր կ ի ր վ ե ր ա դ ա ռ ն ա լ ն է: Եւ դարձեալ եղբայրական սէրը և ցաւակցութիւնն էին, որ ոյժ և քաջութիւն տուին նրան արթնացնել իր ժողովուրդը քնից և դրդել նրան դէպի գործունէութիւն: Սրանք մաքուր, ազնիւ, անշահասէր շարժառիթներ են. և այդպիսի շարժառիթներից են ամեն ժամանակ ծագում առել մեծ-մեծ բարի գործերը: Ուրիշ տեսակ ամեն մի շարժառիթ ոչ միայն անբաւականացուցիչ, այլ և կործանիչ կը լինէր այնպիսի մի գործի համար, որպիսին դ-ր Հէրցլը ունի իր սրտի մէջ: Եւ ուրեմն այսուհետև էլ ուրիշ ամեն շարժառիթներ պիտի չքանան, որպէս զի աջողվի նրա և նրա օգնականների գործը:

«Պարզ պիտի խօսենք. ազատել մի ժողովուրդ իր տառապանքից, սա ոչ թէ մարդկային, այլ աստուածային գործ է, սրա համար մաքուր սրտեր և մաքուր ձեռքեր են պէտք, եթէ ոչ երջանկութեան փոխարէն աւելի մեծ թշուառութիւն կը ծնի: Սա մի աշխարհային պատմական ահագին գործ է, և այդպիսի մի գործի համար աշխատող մշակները պիտի գիտենան, որ իրանք մի և նոյն ժամանակ գործիքներ են նախախնամութեան ձեռքում, որը ղեկավարում է աշխարհի պատմութիւնը և իր ձեռքում ունի թագաւորների սրտերը և դարձնում է նրանց, ինչպէս ջրերի վըտակները: Մի անգամ, երբ Մովսէս Եգիպտոսում դուրս ելաւ տեսնելու իր եղբայրների նեղութիւնը և տեսաւ իր եղբայրներից մէկի անիրաւացի ծեծվելը, ազատեց նրան՝ եգիպտացուն սպանելով: Բայց արիւնով շաղախված ձեռքով նա չէր կարող Իսրայէլի փրկիչ լինել. տասնեակ տարիներ մենակութեան մէջ անապատում պիտի պատրաստվէր, որ մաքուր ձեռքով գլուխ բերէր գործը: Երանի թէ այդ ահագին գործին մասնակցող ամեն ձեռքեր և սրտեր մաքուր լինէին ամեն արատներից, և այդ գործից հեռանային նըրանք, որոնք չեն կարող անկեղծ և անշահասէր սրտով և ձեռքով գործի ձեռնարկել:

«Դօկտոր Հէրցլի ձեռնարկած գործի մէջ ամեն բան կախված է գործի գլուխ կանգնող մարդկանցից: Այս պարոնները հրապարակով ներկայացան՝ անցեալ օգոստոսին Բազէլում տեղի ունեցած սիօնականների ընդհանուր ժողովում. Նրանք զգում էին վայրկեանի կարևորութիւնը, զգում էին իրանց մեծ կոչումը: Կարելի է ասել, որ առաջնորդող մարդիկը ամենքն էլ մտածող, խոհեմ և ընդունակ էին, գիտէին, թէ ինչ էին ուզում: Նրանք ոչ տաք-գլուխներ էին՝ դարմանի բոցի պէս վառվող, ոչ էլ շահասէր մարդիկ՝ իրանց շահը որոնող, այլ տոկուն և հաստատ, յարգելի ու արժանաւոր, լուրջ և ուժեղ կամքով և խօսքով, լցված՝ տանջվող մի ազգ ազատելու գիտակցութիւնով. Նրանք պատասխանատու էին համարում իրանց այն ամենի համար, ինչ որ իրանց ազգի օգտին խօսում են և անում: Նրանց լողների մէջ չը կար և ոչ մէկը, որ յարգանքի զգացմունքով չը լցվէր դէպի այդ մարդիկը:

«Բազէլի հրէական ժողովի այցելուները կարողացան համոզվել և ընդունել, որ հազարաւոր քրիստոնեաներ խոր համակրութիւնով են նայում հրէաներին, նրանց ազգային գոյութեանը, ազգային կեանքի վերածնութեան և Պաղեստինա վերադառնալուն:

«Սիօնականների օրգան «Աշխարհը» այդ մասին, իր № 15-ի մէջ գրում է հետևեալը. «Բազէլի քրիստոնեաների խոր համակրութիւնը մեզ, ժողովին այցելողներիս համար ամենահաճելի յիշողութիւններից մէկն է, որ մենք բերինք մեզ հետ: Եւ ժողովի այդ զգացմունքը արտայայտեց մի այցելու, որին Բազէլի քրիստոնէական մի ընտանիք ժողովի ամբողջ տևողութեան ժամանակ սիրալիր կերպով ընդունել էր իր տանը. նա գըրեց հետևեալը «Հիւրերի գրքի» մէջ.—«Եւ այդպէս՝ ապագան ցոյց կը տայ մեզ, որ միայն սիօնականութիւնը կարող է տանել դէպի ճշմարիտ եղբայրութիւն քրիստոնեաների և հրէաների մէջ»:

Պաւլական Թառայեանց

տովածին «մանր բրթելու» սովորութիւնը բնական երեւոյթների կարգն են անցած: Ցանկալի է, որ Վեհափառի ճառի տպաւորութիւնը նրա հետ միասին չանհետանայ Գանձակից, ու նրա իմաստով մի շօշափելի գործ կատարուի: Նոյն օրը Վեհափառ Կաթողիկոսին պատուեցին հասարակական ճաշով: Մենք կարծում ենք, որ գանձակեցիները աւելի պատւած կը լինէին ամենայն հայոց Կաթողիկոսին, եթէ նրա այցելութիւնը յաւերժացնէին մի օգտաւէտ հիմնարկութեամբ, քանի որ Գանձակում մինչև օրս բացի բազմաթիւ գինետներից ու կանաչ սեղանավայր կլուբից հասարակական որ և է օգտաւէտ հիմնարկութեան գոյութիւն չունի:

Ս. Տէր-Աւետիքեանց

ՆԱՄԱԿ ԿԱՐՍԻՑ

Փետրվարի 9-ին

Երէկ հեռագրով հաղորդեցինք «Մշակ»-ի ընթերցողներին մի տխուր լուր,—Խաչատուր Մառանկօզեանի մահը: Տողերիս գրողը լինելով հանգուցեալի մօտիկ ընկերը, կամենում եմ մի քանի խօսք ասել նրա մասին: Նա վախճանուեց դեռ քառասուն տարին նոր բոլորած՝ տիֆից: Մառանկօզեան յայտնի էր իբրև փորձված, հմուտ ուսուցիչ: Այդ փշոտ ասպարիզում նա երկար տարիներ է ծառայել ամենայն բարեխղճութեամբ: Նա անյայտ անձնաւորութիւն չէր «Մշակի» ընթերցողներին: Երկար տարիներ իր սուր, փորձված գրչով թղթակցել, աշխատակցել է «Մշակին»: Իր անկաշառ գրչով շատ պիտանի է եղել ժողովրդին. շատ անգամ մեր հասարակութեան մէջ տասնեակ տարիներ բուն դրած և ժողովրդի արիւնը ծծող տզրուկների, վաշխառուների, կեղեքիչների, հարուստ ու ժլատ աղաների անոյշ քունն է խանգարել, նրանց ապառաժի պէս ամուր սիրտն ի գութ չարժել. նրա բոլոր յօդուածները կարդացվում էին սիրով ու յափշտակութեամբ. նա կանգ չէր առնում ոչ մի խոչնդոտի առաջ: Ո՞վ չէ կարդացել հանգուցեալի կենդանի, կրակոտ յօդուածները, որ գրեց իր մահվանից մի քանի օր առաջ:

Չը նայելով որ մահվան լուրը ուշ տարածվեց քաղաքում, բայց և այնպէս մի քանի րօպէում հանգուցեալի կացարանի շուրջը ասեղ գցելու տեղ չը կար, այնքան մեծ բազմութիւն էր հաւաքվել: Ճիշդ ժամի 12-ին հանգուցեալի բնակարանը եկաւ տեղական ամբողջ հոգևորական դասը՝ իրան գլուխ ունենալով Կարսի յաջորդ Եղիշէ վարդապետ Մուրադեանին: Բակում, բացօդեայ տեղ կարգը կատարելուց յետոյ, յուղարկաւորների մեծ բազմութիւնը շարժվեց դէպի գերեզմանը՝ տանելով իր ուսերի վրա իրանց սիրած «վարժապետի» դիակը: Առջևից գնում էր հոգևորական դասը, աշակերտների երգեցիկ խումբը, հանգուցեալի ընկեր-ուսուցիչները, ապա հոծ բազմութիւնը: Դագաղի վրա դրված էր մի պսակ: Որքան մեզ յայտնի է, հանգուցեալը թողել է անտիպ աշխատութիւններ և թարգմանութիւններ:

Ա. Յովսէփեան

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

(Հեռագրերով)

Եալտա, փետրվարի 16-ին

Սրտագին ողջունում ենք օգտակար և թանգագին «Մշակի» 25-ամեայ յօբելեանը: Ուրախ ենք, ամեն օր ստանալով նրան:

Տէր-Սարգսեանց, Բէյլեանց, Խաչատրեանց, Մարտիրոսեանց:

—

Նոր-Բայազէտ, փետրվարի 2-ին

Շնորհաւորում եմ «Մշակի» ամենօրեայ հրատարակութիւնը: Ցանկանում եմ առաջադիմութիւն և՛ ապագայում:

Սեփան Բատիկեան

—

Թելաւ, փետրվարի 10-ին

Շնորհաւորում եմ «Մշակի 25 տարվայ արդիւնաւոր գործունէութիւնը, ցանկանալով առաջադիմութիւն և ապագայում: Աբէլ քահանայ

—

Արմաւիր, փետրվարի 14-ին

Սրտագին շնորհաւորելով «Մշակի» 25-ամեակը, ցանկանում եմ, որ միշտ ծաղկեն անմահ հիմնադրի գաղափարները:

Յովհաննէս Դաւթեան

—

Վարշավա, փետրվարի 16-ին

Շնորհաւորում եմ «Մշակի» 25-ամեակը և ամենօրեայ հրատարակութիւնը:

Գրիգոր Ադամեանց

(Փօստով)

Սև քաղաք, փետրվարի 14-ին

Անկեղծ սրտից շնորհաւորում ենք «Մշակի» փայլուն գործունէութեան 25-ամեակը: Ցանկանում ենք, որ յաւիտեան ծաղկեն հիմնադրի գաղափարները, որ իր երկար գործունէութեան ընթացքում կռւում էր խաւարի դէմ: Կեցցէ «Մշակը»:

Լևոն Արտէմեան, Ռաֆայէլ Մէլքոնեանց, Ա. Վարդանեանց, Մ. Սարգիսեանց, Եփրեմ Արտէմեանց:

—

Թիֆլիս, փետրվարի 15-ին

25 տարի ծանր բեռը մէջքիդ, ով անխոնջ «Մշակ», բահն ու կացինը ձեռիդ, փշոտ ճանապարհի մացառները կտրտել, մաքրել, հարթել ես և մօտեցել նպատակակէտիդ: Շատ շատերը քար նետեցին քեզ վրա. շատ շատերը՝ նախանձից դրդված՝ սկսեցին տարածել, թէ բեռիդ ծանրութիւնը ընկճել է քեզ և այլ ես չես կարող շարունակել ճանապարհդ. շատ շատերը րոպէ առ րոպէ սպասում էին քո ընկնելուն. բայց դու, «Մշակ», ոչ քար նետողներին, ոչ քո անկման ակնկալուներին պատասխան չը տուիր, դրանցից չը նեղացար, այլ լուռ ու մունջ, քրտինքդ ճակատիդ՝ կացնով ու բահով մեր անպասանի մացառները, տատասկները, վնասակար արմատները արմատահան արեցիր, կրակի մատնեցիր, և նախանձելի հպարտութեամբ բարձրացրիր քո փառաւոր դրօշակը, որի վրա ոսկէ տառերով դրոշմված է. «Անմահ Գրիգոր Արծրունու աշխ, անխոնջ «Մշակը» փառաւորապէս բոլորեց մի քառորդ դար, ք ս ա ն և հ ի ն գ տարի:» Անկեղծ սրտով մենք ջահիլ-ջիւաններս շնորհաւորում ենք այդ փառաւոր շրջանդ: Այժմ էլ լսելով, որ ոյժդ կրկնապատկել ես, աշխատանքիդ ժամերը աւելացրել ես, աղաչում ենք Նախախնամութիւնից, որ մէջքդ ամուր պահի, ձեռներիդ ոյժ, դուամթաայ, կացնիդ ու բահիդ սրութիւն, որ առաջիդ պատահած մացառները արմատահան անելով՝ տեղը կարմիր վարդ տնկես, ամայի անապատը դրախտ դարձնելով՝ բուն սոխակի փոխարէնես:

Գողթնեցի երիտասարդներ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Մի քանի ժամանակ առաջ մենք արտատպեցինք Վիէննայի «Freie Osm. Post» լրագրի մի լուրը, որ իբր թէ թիւրքաց կառավարութեան ագենտ Բիւլբիւլեան կարողացել է իր կողմը թեքել Մինաս Չերազին: Դրա հետ միասին մենք ցանկութիւն յայտնեցինք, որ հերքվի այդ անախորժ լուրը: Ուրախութեամբ կարող ենք յայտնել, որ պ. Չերազ Վիէննայի լրագրի մէջ տպագրել է մի հերքում, որով յայտնում է, թէ ինքը երբէք, ոչ ուղղակի և ոչ անուղղակի կերպով, ոչ մի յարաբերութիւն չէ ունեցել Բ. Դրան հայ ագենտի հետ:

—

Առաջիկայ գարնան, ինչպէս լսել են լրագրները, Կովկաս պէտք է այցելէ ամերիկացի գիտնականների մի խումբ:

—

Լսում ենք, որ Թիֆլիսի հասարակութեան ծանօթ երաժշտագէտ Լ. Կնինա նշանակված է Ս. Նինայի օրիորդական դպրոցի երաժշտական դասատուութեան ղեկավար:

—

«Տէխնիկական կրթութեան ռուս գործողների» երկրորդ համագումար ժողովը նորից միջնորդութիւն է յարուցել՝ բէալական դպրոցը աւարտածներին համալսարանների ֆիզիկօ-մաթեմատիկական և բժշկական ֆակուլտէտները ընդունելու համար: Այդ առիթով ներկայացրած զեկուցագիրը մի առ մի հերքում է այն բոլոր առարկութիւնները, որոնք մինչև այժմ անվում էին բէալիստներին այդ իրաւունքը տալու դէմ և շատ իրաւացի կերպով մատնացոյց է լինում այն տխուր իրողութեան վրա, որ երիտասարդ բէալիստները չեն կարողանում հետևել իրանց բուն կոչման և ստանալ իրանց ուզած ուսումը, այլ մտնում են այնպիսի դպրոցներ, որոնց վերաբերմամբ ոչ մի ներքին ձգտում չեն զգում:

—

Ներքին գործերի մինիստրութեան մէջ, ինչպէս լսել են մայրաքաղաքի լրագիրները, հարց է յարուցված՝ պլատել առևտրական հարկերից և տուրքերից քաղաքային հասարակական լօմբարդները:

—

«Нов. Время» լրագիրը հաղորդում է, որ Նոբերս վախճանված ստատս-սեկրետար Կ. Գրօտ կտակեց 40,000 րուբլի, որպէս անձեռնմխելի դրամագլուխ՝ տարրական դպրոցների ուսուցիչների և ուսուցչուհիների դրութիւնը բարւոքելու նպատակով: Բացի դրանից նա կըտակել է և իր դրադարանը Սամարա-Ալէքսանդրօվեան հասարակական գրադարանին:

—

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻՑ մեզ գրում են. «Այսօր, փետրվարի 12-ին, հայոց եկեղեցում կատարվեց Վարդանեանց յիշատակին հոգեհանգիստ. Յուսիկ վարդապետը մի քանի խօսք ասեց: Ներկայ էին 30-ի չափ ուսանողներ և մի քանի ուսանողուհիներ: Տեղական հայերից՝ ոչ ոք: Եկեղեցում բացակայ էին և այն նախաջրհեղեղեան «եկեղեցու պաշտպանները», որոնց ամենալաւ ածականն է «փտած»: Թուցէ ասեն՝ «Միթէ եկեղեցի գալով միայն Վարդանեանց յիշատակը յարգած կը լինեն»:—Ի հարկէ, չէ. բայց արի տես, որ դրանք ամեն բանում, ինչ որ նիւթական չէ, անտարբեր են և մեռած»:

—

ԳԱՆՁԱԿԻՑ մեզ հաղորդում են. «Նահանգապետ Կիրէեվ հարց է յարուցել Գանձակում օրիորդաց գիմնազիա բանալու մասին: Քաղաքացիներից մի քանիսը պատրաստակամութիւն են յայտնել օգնել նահանգապետի գիտաւորութեան իրագործման՝ դրամական նուէրներով, օրինակ, Մ. Նաջաթեան ստորագրել է 1,000 րուբլի»:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—

Տրապիզոնից գրում են. «Անախորժ դէպքերի լուրերը նորէն սկսեր են երևան գալ. թէև քաղաքը այժմ առերևոյթ հանդարտութիւն մը կը տիրէ, բայց դա լոկ երեւութային է: Բռնաբարութիւններ և ծեծեր պակաս չեն:»

ՆԱՄԱԿ ԿԻՊՐՈՍԻՑ

—

Լառնակա, փետրվարի 3-ին

Ներկայ թղթակցութեան նիւթը վերաբերում է այստեղ, յունվարի 12-ին տեղի ունեցած մի դատավարութեան, որով խնկապէս չարժէր զբաղեցնել «Մշակի» ընթերցողներին, բայց քանի որ դատախազը ամբողջ դատարանի առաջ յայտնեց, որ գործը կապ ունի հայերի հետ, ուստի և թող աւելորդ չը համարվի մի քանի խօսքով բացատրել դատավարութեան ընթացքը, որոշ գաղափար տալու համար, թէ անգլիական տեղական վարչութիւնը որպիսի վերաբերմունք ունեցաւ դէպի մի գործ, որ միայն ենթադրաբար է հայերին վերաբերվում, քանի որ այդ մասին և ոչ մի փաստ կար: Այն ինչ ամենքին յայտնի է, որ անգլիական օրէնքով չէ կարելի մեղադրել մէկին, եթէ փաստով չէ հաստատվում նրա յանցանքը, թէկուզ ամենքն էլ համոզված են այդ բանում:

Սրանից 4 ամիս առաջ, 1897 թ. սեպտեմբերի 24-ին, այստեղ խարսխած յունական նաւի մթեբանոցից՝ մաքսային վարչութիւնը բռնի կերպով դուրս հանեց երկու արկղ, առարկելով թէ այդ արկղները արգելված ապրանքներ են պարունակում: Ապրանքի տէրը նաւահանգիստ է իջած լինում, իսկ նաւապետը անկարող է լինում պաշտպանել ապրանքը: Արկղները մաքսատուն հանվելով, իսկոյն բացվում են. արկղների մէջ գտնում են զէնքեր: Իսկոյն նաւապետը դատի է կանչվում, որովհետև տէրը չէ յայտնվում նոյն ժամին, թէպէտ ջանքեր են թափվում անմիջապէս գտնել նաւապետի նկարագրած անձնաւորութիւնը: Կասկածը ընկնում է հայերի վրա. ոստիկանութիւնը ամբողջովին ոտքի է կանգնում. ամեն կողմ մարդիկ են ուղարկվում:

Այդ միջոցին, ոստիկանութեան և մաքսային վարչութեան համար բոլորովին անսպասելի կերպով՝ մաքսատուն է մտնում մի անծանօթ մարդ, պահանջում է իր ապրանքը և բողոք յայտնում, որ առանց իր գիտութեան՝ մաքսատունը իրաւունք է համարել նաւից ապրանք առնել: Բոլորն ապշում են, երբ տեսնում են խիստ յանցանքով կասկածված մի մարդ իր կամքով եկել և իր վրտանգաւոր ապրանքի գլուխ է կանգնել: Ապրանքի տէրը, մի պարսիկ, ինչպէս ինքը յայտնում է դատարանում—էժան գնով զէնքեր է առած լինում և իբրև նմուշ՝ երկու արկղը Կիպրոս է բերում, փորձելու թէ որչափ շահաւէտ կերպով կը ծախվի, որպէս զի յետոյ մեծ քանակութեամբ բերէ: Համնելով կղզին, առանց ապրանքի դուրս է գալիս նաւահանգիստ հասկանալու համար, թէ որչափ մաքս պիտի վճարէ: Այդ ժամանակ իմանում է, որ զէնքի ներմուծելը բոլորովին արգելված է, ուստի վճռում է երկրորդ օրը վերադառնալ նաւ (նաւը մի գիշեր պիտի սպասէր) և ուրիշ տեղ տանել՝ ծախելու: Դատարանը գոհ չը մնալով այդ բացատրութիւնից, վերջնական դատը նշանակում է 1898 թուի յունվար ամսի 12-ին և իբրև երաշխաւորութիւն՝ պարսիկի, նաւապետի և նաւային ընկերութեան ագէնտի համար, պահանջում է 40 ոսկի պարսիկից և 100-ական ոսկի վերջին երկուսից:

Նշանակած օրը բոլորն էլ ներկայ են: Պարսիկը մանաւանդ, ով գիտէ որչափ ծախս է արել նորից Կիպրոս հասնելու այն յոյսով, որ իր ապրանքը և թողած երաշխաւորութիւնը յետ ստանայ, ինչպէս հաւատացրել էին իրան տեղական փաստաբանները: Նաւի պաշտօնեաները նոյնպէս ոչ պակաս յոյսեր ունէին: Բայց ինչ. դատախազը, անգլիացի, ծանրանում է այն հանգամանքի վրա, որ այդ ապրանքը փախցնելու մտքով է բերված եղել, որ դա հայ յեղափոխական գործի հետ է կապված, որ դրանք թիւրքեր կոտորելու համար էին ուղարկվում, և առաջարկում է դատաւորներին յանցաւորներից 1800 անգլիական ոսկի տուգանք առնել.—600 ոսկին վաճառականից, 600՝ նաւապետից և 600 նաւային ընկերութեան ագէնտից, վերջիններին մեղադրելով իբրև գործակիցներ կեղծ վաճառականի:

Փաստաբանները խիստ բողոքում են դատախազի դէմ, յայտնելով, որ նա առանց փաստերի այդ գործը հայ յեղափոխականների հետ է կապում և պահանջում են արդարացնել յանցաւոր կարծվածներին և միայն դատապարտել մաքսային վարչութիւնը, որ անկարող եղաւ արդարացնել իրան, թէ ինչ կերպ է իմացել, որ նաւի վրա այդպիսի ապրանք կայ: Բայց ինչպէս համոզել անխիղճ դատաւորներին: Վերջինները՝ երեք անգլիացի, մէկ յոյն և մէկ թիւրք (այս երկուսը իբրև ժողովրդի ներկայացուցիչներ) վճռում են առնել վաճառականից 75 ֆ. ստերլինգ (750 ր.), իսկ նաւային ընկերութիւնից 25 ֆ. ստերլինգ տուգանք, իսկ զէնքերը գրաւել: Վաճառականին յայտնում են նոյնպէս, որ եթէ դրամ չուզենայ տալ կամ չունենայ, 9 ամիս պիտի բանտարկվի:

Հարց է, թէ դատարանը ինչպէս վճռեց վաճառականից 75 ֆ. ստերլինգ առնել, մինչդեռ առաջին անգամ 40 ոսկի էին առել իբրև երաշխաւորութիւն, դատի օրը չը ներկայանալու դէպքում, բաւականանալով միայն դրանով: Չէ որ եթէ վաճառականը ուզենար, չէր գայ: Այդ դէպքում ով պիտի վճարէր մնացած 35 ֆ. ստերլինգը, կամ ով պիտի բանտարկվէր նրա փոխարէն: Եւ յիրաւի, վաճառականը յայտնեց, որ այդքան դրամ չունի. պատասխանը եղաւ՝ «բանտ:»

Այստեղ գտնվող հայերը, որոնք խիստ հետաքրքրված էին այդ գործով, որովհետև նրանց անունով էր պատժվում մի անմեղ օտարական, մի կողմից կամենալով փոքր ինչ թեթեացնել այդ օտարականի վիշտը և միւս կողմից ցոյց տալ, թէ իրանք բարձր են թէ տեղացի յոյներից ու թիւրքերից, որոնցից և ոչ մէկը չուզեց երաշխաւոր կանգնել մի անծանօթ մարդու և թէ անգլիացի դատաւորներից, որոնք օտար երկրներում յօգուտ իրանց ագահ կառավարութեան դրամ կորզելու մէջ երբէք իրանց մրցակիցներ չեն ունեցել,—երաշխաւոր կանգնեցին պարսիկ վաճառականի համար, չը թողլ տալով նրան բանտ տանել և միջոց տալով, որ հեռագրով իր փրկանք դրամը փոխադրել կարողանայ:

Շատ յոյներ ու փաստաբաններ, որոնք ապշած էին մնացել այսպիսի մի անարդար վճռի պատճառով, մի առանձին յարգանքով շնորհաւորում էին հայերին՝ իրանց պատիւը բարձր պահելու գործում: Կարող էք երևակայել, որ քաղաքակիրթ անգլիացին Կիպրոս կղզում այդպիսի բան կարող է անել հայերի վերաբերմամբ: Չը մոռանանք, որ շատ շատերը, նոյն իսկ ռուսաց մամուլը դեռ մինչև այժմ բղաւում են, որ հայկական շարժումները խրախուսվում են անգլիական կառավարութեան կողմից: Մեր նկարագրած դատը մի նոր փաստ է, որ ջրում է այդ սխալ կարծիքը և ընդհակառակը գալիս է մեզ համոզելու, որ անգլիացին որչափ և խոստող ու սպառնացող, գործի ժամանակ ամենախայտառակ դիրք գրաւէ բռնել: Հետաքրքիր է, թէ ինչպիսի վճիռ կը տրվէր, եթէ զէնքերի տէրը իրօք հայ լինէր:

Մար.

ՆԱՄԱԿ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻՑ

—

Թ ա ւ ր ի զ, փետրվարի 9-ին

Պարսկաստանում օրվայ քաղաքական հարցը մաքսի հարցն է: Այս տարվայ սկզբից մաքսերը կապալով տալու գործը երերվում էր: Մինչև այսօր նորընտիր սադրազամ Էմինը Դօվլայի իրաւասութեան ներքոյ է գտնվում: Մի կողմից պարսիկ կառավարութեան դրամական տագնապը, միւս կողմից մաքսային հարկեր շատացնելը և որ աւելին է՝ մաքսերի ընկած դրութիւնը բարեկարգելու փափագը ի նկատի ունենալով, կառավարութիւնը պէտք ունէր մի այլ միջոցի: Մուզաֆֆարէդին Շահի այդ ցանկութիւնը, երևի, իրականութիւն է գտնում սադրազամ Էմինը Դօվլայի օրով և գուցէ աջակցութեամբ: Բաւական ժամանակ է, որ խօսակցութեան նիւթ է Շահի կառավարութեան այդ իմաստով արած բանակցութիւնները բելգիական կառավարութեան հետ, այն է՝ հրաւիրել հմուտ պաշտօնեաներ մաքսերի համար և կնքել պայմանագիր՝ ութը միլիօն թումանի փոխառութիւն անելով այդ կառավարութիւնից հանդէպ մաքսային հարկերի: Վերջին օրերս Թէհրանից, ստոյգ աղբիւրներից ստացված տեղեկութիւններին նայելով, արդէն Բրիւսելում կնքված է մի պայմանագրութիւն բելգիական կառավարութեան և պարսից դեսպանատան միջև: Այդ պայմանագրութեան ուժով պարսից կառավարութեան աջողվում է ութը միլիօն թումանի փոխառութիւնը, փոխարէնը տալով մաքսային տուրքերը Պարսկաստանում և Պարսից ծոցում՝ Բուշիր նաւահանգստի մաքսը, եթէ սակայն պարսից կառավարութիւնը կարո-

[illegible] «Temps» [illegible]

Մօտաւորապէս 1,300,000 [illegible] 4% և 2% [illegible] 5% [illegible] 5% [illegible] 2% [illegible] 5% [illegible]

[illegible] W.

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Կ. Պօլսից, փետրվարի 7-ից «Neue Freie Presse» [illegible]

—«Новости» [illegible]

—Կ. Պօլսից, [illegible]

—Պարիզից հեռագրում են. [illegible] էին սրերով այն փաստաբաններին, որոնք ծափահարում էին Լաբօրիին: Փաստաբանները հարցնում էին՝ «մինչև գործի պատիւը արգելում է ծափահարել հանճարաւոր ընկերոջ:»

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Այս տարի, պօստ-հեռագրական գլխաւոր վարչութիւնը 27 միլիօն րուբլուց աւելի եկամուտ է սպասում և աւելի քան 16½ միլիօն՝ հեռագրական և տելեֆօնային եկամուտ:

* * *

1897 թւի ընթացքում Պետերբուրգում մորթել են 13 հազար ձի՝ ուտելու համար:

„ՄՇԱԿԻ“ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

—

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 17 փետրվարի: Փետրվարի 16-ին Իմատրա ուղևորվեց արտաքին գործերի մինիստրը: Մինիստրի առողջութիւնը կատարելապէս վերականգնվեց: Այդ ճանապարհորդութիւնը կատարվում է վերջնականապէս առողջանալու համար:

ՄՕՍԿՎԱ, 17 փետրվարի: Փետրվարի 16-ին Տրօյցկօ-Սերգիեվսկայա վանքում հողին յանձնեցին միտրօպօլիտ Սերգիի մարմինը:

ԱԹԷՆՔ, 17 փետրվարի: Ձերբակալվեց թագաւորի կեանքի դէմ փորձ անողներից մէկը: Դա քաղաքային վարչութեան մանր պաշտօնեաներից մէկն է՝ Կարդիտցի անունով: Նա հրաժարվում է անուանել իր համախոհին:

ԲԷԼԳՐԱԴ, 17 փետրվարի: Միտրօպօլիտի ընտրութիւնների ժամանակ կառավարչական թեկնածուն՝ Խնօկէնտի եպիսկոպոսը ընտրվեց 25 ձայնով 35 ձայնից: Թագաւորը հաստատեց ընտրութիւնը:

Խմբագիր՝ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ

Հրատարակիչ՝ ԱՆԴՐԷԱՍ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

—

Մ ա ր դ ա տ ա ր № 1 գնացքը դուրս է գալիս ԲԱԳՈՒԻՑ դէպի ԹԻՖԼԻՍ ցերեկվայ 4 ժամին և 1 րոպէին: Թ ի ֆ լ ի ս է հասնում առաւօտեան 8 ժամ 30 րոպէին Դուրս է գնում ԹԻՖԼԻՍԻՑ դէպի ԲԱԹՈՒՄ առաւօտեան 9 ժամ և 15 րոպէին: Բ ա թ ո ւ մ է հասնում երեկոյեան 8 ժամ և 28 րոպէին:

Մ ա ր դ ա տ ա ր № 3 գնացքը դուրս է գալիս ԲԱԳՈՒԻՑ դէպի ԹԻՖԼԻՍ՝ գիշերվայ 12 ժամ 6 րոպէին. Թ ի ֆ լ ի ս է հասնում երեկոյեան 7 ժամ և 10 րոպէին: Դուրս է գնում ԹԻՖԼԻՍԻՑ դէպի ԲԱԹՈՒՄ՝ երեկոյեան 7 ժամ 55 րոպէին. Բ ա թ ո ւ մ է հասնում առաւօտեան 8 ժամ 28 րոպէին:

Մ ա ր դ ա տ ա ր № 2 գնացքը դուրս է գալիս ԲԱԹՈՒՄԻՑ դէպի ԹԻՖԼԻՍ՝ առաւօտեան 8 ժամ 15 րոպէին: Թ ի ֆ լ ի ս է հասնում երեկոյեան 8 ժամ 34 րոպէին: ԹԻՖԼԻՍԻՑ դէպի ԲԱԳՈՒ է դուրս գալիս՝ երեկոյեան 9 ժամ 34 րոպէին: Բ ա գ ո ւ է հասնում ցերեկվայ 1 ժամ 2 րոպէին:

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

Բ. ՆԱԽԱՍԱՐԴԵԱՆԻ

(Կուկիա, Վօրօնցօվի արձանի հանդէպ)

Հիւանդներին ընդունում են ամէն օր, բացի կիրակի օրերից:

Ա Ռ Ա Ւ Օ Տ Ն Ե Ր Ը

Բ. Ա. ՆԱԽԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութեան, վեներական (սիֆիլիս) և միզասեռ. հ.

Կ. Մ. ՋԻԿՈՎԱՆԻ—9—10 ժ. աչքի, ներքին և ներարդային հ.

ԿԻՆ ԲԺԻՇԿ Ա. Ի. ԲՈՒԴԵՆԿՕ—10½—11½ ժ. կանանց և երեխայոց հ., ծաղկի պատուաստումն:

Ջ. Ի. ԲԱԲԱՆԱՍԵԱՆՑ—11½—12 ժ. կանանց հիւանդ.

Ի. Ֆ. ՊՐՕՏԱՍԵՎԻՉ—12—1 ժ. ականջի, կոկորդի, քթի և կրծքի հ.

Ա. Պ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆՑ—1—1½ ժ. ներքին և երեխայոց հ.

Ա. Գ. ԳՈՒՐԿՕ—1½—2½ ժ. ներքին, և միզասեռական հ.

Ե Ր Ե Կ Ո Ն Ե Ր Ը

Ա. Մ. ՓՈՒՂԻՆԵԱՆ—5—6 ժ. ներքին և երեխայոց հ.

Բ. Ա. ՆԱԽԱՍԱՐԴԵԱՆ—6—6½ ժ.

Ա. Ն. ՇՊԱԿՕՎՍԻ—6—7 ժ. ներարդային (ելեկտրաբուժութիւն), վեներական և մորթի հ.

Տ. Ի. ԲՈՒԴԵՆԿՕ հիւանդանոցումը քիմիական և խոշորացուցական հետազօտութիւններ է անում մէզի, խխի, արեան, կաթի և այլն:

Վճար 50 կ. չքաւորները ձրի: Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին: Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝

77—150 Բժշկապետ ՆԱԽԱՍԱՐԴԵԱՆ

Կօնսերվների խանութ

Կ Ո Ւ Տ Ե Վ Ա Ձ Է Ի

(Գօլօվինսկի, Կադետների կօրպուսի դիմաց)

Ստացված է Երևանի և Օրդուբաթի դեղձի և ծիրանի կօնսերվ, տանձի և սպիտակ կեռասի կօմպօտ, այլ և դեղձի սերմ: 1—1

Յանձն ենք առնում ուղարկել պատւիրողներին, գրադարաններին, ուսանողներին, դպրոցներին, այլ և այլ ՀԱՅԵՐԷՆ ԳՐՔԵՐ 20—25% զիջումով: Գրադարաններին 30% զիջում: Դիմել՝ Тифлисъ, Г. Арменiану, до востребованiя. 2—5

ԹԻՖԼԻՍԻ ԺՈՂՈՎԱՐԱՆԻ

աւագների խորհուրդը խնդրում է պ.պ. անդամներին չնորհ բերել ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ, որ լինելու է՝ շաբաթ օրը, փետրվարի 21-ին, երեկոյեան 10 ժամին՝ մասնակցելու 1898 թ. համար աւագների և նրանց թեկնածուների ընտրութեանը: Աւագների թեկնածուներ ցուցակագրելու ընտրողական թերթերը գտնվում են ժողովարանի չվէյցարի մօտ և բաժանվում են պ.պ. անդամներին փետրվարի 15-ից սկսած:

(Հ. Հ. Հ.) 2—3

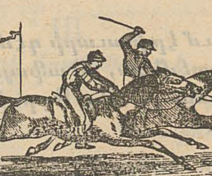

ՔԻՄԻԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐ ՐԻՍ-ԳՈՒՏՄԱՆԻ

(Տնային գործածութեան համար)

ՍՄԲԱԿԱՅԻՆ ՁԷԹ, սմբակները պնդացնելու, կակղացնելու և սևացնելու համար: Նա պահպանում է սմբակները ճաքճքելուց և նպաստում է նրանց կանոնաւոր աճման: ԳԻՆԸ՝ 60 կ. և 1 ր.:

ԿԱՇՈՒԻ ՕԾԱՆԵԼԻՔ, կակղացնում է ամեն տեսակ կաշի, պահպանում է նրան խոնաւութիւնից և բորբոսումից, չինում է նրան անթափանցելի և ճկուն. այս օծանելիքը անփոխարինելի է որսորդական և ուրիշ կօշիկների, չուբլէտների, սանձերի, ձիու սարքի, չէմօդանների և ուրիշ կաշուէ առարկաների համար: ԳԻՆԸ՝ 75 կոպ.:

ԹԱՄԲԱՅԻՆ ՍԱՊՕՆ (յատկապէս սպիտակ կաչուց չինած թամբերի համար): Գործ է ածվում մեծ աջողութեամբ ամեն տեսակ սպիտակ և զանազան գոյների կաշի մաքրելու: ԳԻՆԸ՝ 1 ր. 25 կ.:

Ծախվում է դեղարարական և կաշեղէն ապրանքների խանութներում:

Գլխաւոր պահեստը Բարձրագոյն հաստատված՝ դեղատան ապրանքների Կովկասեան ընկերութեան մէջ, Թիֆլիս և Բագու:

(№ 76) 41—50

ԲԺՇԿԱՊԵՏ ՓՐԱՆՑԻՈՒՍ

Մասնագէտ կոկորդային, քթային և ականջային հիւանդութիւնների.

Ընդունում է 5—7 ժամը երեկոյեան, Վելյամինովսկայա փողոց, տուն № 4, Դումայի հանդէպ:

(№ 142) 18—20

ԱՄՈՒՍՆԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐ

աշխատութիւն

ԱՐԻՍՏԱԿԷՍ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՍԵԴՐԱԿԵԱՆԻ

Գինը 1 րուբլի:

Վաճառվում է Թիֆլիսում, Կենտրօնական գրավաճառանոցում: (№ 10) 11—25

Բ Ժ Ի Շ Կ Ս Ե Դ Ր Ա Կ Ե Ղ Ի Ա Յ Ե Ա Ն

որ բնակվում է ԲԵՐԼԻՆՈՒՄ

ընդունում է Կովկասից եկած հիւանդներ, և պատրաստ է օտարերկրացի հիւանդներին աջակցել մասնագէտներին դիմելու համար: Հասցէն. Charlottenburg, Kant. strasse, 65: 7—10

Լ ո յ ս տ ե ս ա ն Մ. Ջ մ շ կ ե ա ն ի

ԾՈՑԻ, ՊԱՏԻ ԵՒ ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ

1898 Թ. ՕՐԱՑՈՅՑՆԵՐԸ

Ցանկացողները՝ այժմեանից յայտնելու են, որպէս զի պատուէրները ժամանակին կատարվեն, Հասցէն՝ ԹԻՖԼԻՍ. Մակար Ջմշկեան

(№ 139— 12—13

Լ ո յ ս տ ե ս ա ւ

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԹՈՒՄԱՆԵԱՆՑԻ

«Ա Մ Ո Ւ Ր Ի Ն»

ԳԻՆԸ 20 կոպ.

Դիմել՝ ТИФЛИСЪ. Чавчавадзевская, д. Маркарова № 25, կամ Центральная Книжная торговля.

2—2

Լ ո յ ս տ ե ս ա ւ

Գ Ր Ի Գ Ո Ր Բ Ա Լ Ա Ս Ե Ա Ն Ի

«ՌՈՍՏՈՄ ԵՒ ՍԱԼՄԱՆ»

Գերմանական ոյժ ունեցող հեքեաթ (թիւրքահայոց ժողովրդական աւանդութիւն) չափական բանաստեղծութիւն, գրված հեղինակի 15 տարեկան հասակում, սրանից 13 տարի առաջ:

ԳԻՆԸ 25 ԿՈՊԷԿ

Դիմել Թիֆլիսի բոլոր գրավաճառներին կամ հեղինակին այս հասցէով՝ ШУЛАВЕРЫ (черезъ Бѣлый Ключъ) Григорiю Баласянцъ. 5—5

ՔԻՄԻԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐ ՐԻՍ-ԳՈՒՏՄԱՆԻ

(Տնային կարիքների համար)

ՊՕԼԻՏՈՒՐԱ «ԿԱՅԾԱԿ»: Մի քանի րոպէում նորոգում է հին, անչնորհ, խավլված կահկարասիքը, պիանինօ. րօյալներ, հայելիի և ուրիշ շրջանակներ, արկղիկներ, տփիկներ և այլ յղկած փայտեայ առարկաներ—չը դիմելով տաղձագործի կամ ողորկողի օգնութեանը: ԳԻՆԸ՝ 1 ր.

ՏՕԿԱՅԵԱՆ ԲԱԼՋԱՄ—միջոց ոտքի կոչտերից (մօզօլներ), ելունդներից և կաչուէ այլ ուռոյցքներից: «Տօկայեան բալզամը» առողջացնում է ոտի կոչտերը, ելունդները և այլն, ամենակարճ ժամանակում. արմատներով ոչնչացնելով նրանց, նա, սակայն, ցաւ չէ պատճառում: ԳԻՆԸ՝ 60 կ.:

Ծախվում է դեղարարական խանութներում:

Գ լ խ ա ւ ո ր պ ա հ ե ս տ ը Բարձրագոյն հաստատված դեղարարական ապրանքների Կովկասեան ընկերութեան մէջ, Թ ի ֆ լ ի ս և Բ ա գ ո ւ:

41—50 (№ 76)

„Արաքս“-ի խմբագրութիւնից

Հանդէսի վերջին տարեշրջանի երկրորդ գիրքը, որ բաղկացած է 18 թերթից և 71 պատկերից, արդէն ուղարկվում է բաժանորդներին: Առանձին վաճառվում է 2 ր. 50 կոպ., առաջին հատորի հետ միասին այժմ արժէ 3 րուբլու փոխարէն 5 րուբլի:

Մի քանի քաղաքներ սախված ու չ ենք ուղարկում, ըստ որում գունաւոր պատկերների մասի փչանալու պատճառաւ՝ պարտաւոր եղանք նորից վերատպելու:

ԲԱՑՎԱԾ Է 1898 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆԻ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Երկու գրքի բաժանորդագինն է 3 րուբլի, կամ 10 ֆրանկ 2 դոլլար, ոսկեկազմ՝ 5 րուբլի կամ 15 ֆր.: Առաջին գիրքը հրատարակվելու է մայիսի վերջին, երկրորդը դեկտեմբերին:

Սոյն տարեշրջանի գրքերում կը զետեղենք ընդհանրապէս հայկական կեանքից և հայ աշխարհից մօտաւորապէս 200 յոյժ ընտիր նկարներ, որոնցից մի մասը մեծ դիրքով և համեմատաբար աւելի չքեղ տպագրութեամբ: Առաջին գրքում զետեղելիք պատկերների մի մասի հետ կարելի է ծանօթանալ Թիֆլիսում, Կենտրօնական գրավաճառանոցում, ուր կուղարկենք մօտ օրերս:

Յատկապէս խնդրում ենք ստորագրվել ցանկացողներից, դանէ այս տարեշրջանի գրքերին, եթէ «Արաքսի» կանոնաւոր և աջող հրատարակութեան՝ ԱՅԺՄԵԱՆԻՑ իսկ բաժանորդագրվել: Յուսանք, որ «Արաքսին» համակիր ընթերցողը անուշադիր չի թողնի հանդէսի համար կարևոր մեր այս առաջարկութիւնը:

Մեր ապահով հասցէն՝ ПЕТЕРБУРГЪ, Симеону Гуламирянцу կամ St.-Pétersbourg, Siméon Goulamiriantz.

Ծ ա ն օ թ. 1897 թ. գրքերին ստորագրված անձանց կուղարկենք 1898-ի գրքերը: 1—5

Ա Զ Դ

Մեծ պասի երկրորդ շաբաթից վրաց ազնուականների թատրօնում կը սկսվեն

Բագուի հայոց դերասանական խմբի ներկայացումները

Մասնակցութեամբ յայտնի դերասանուհի տիկին ՍԻՐԱՆՈՅՇԻ և յայտնի կօմիկ ԹՈՒՐՔԵԱՆԻ: Խումբը բաղկացած է հետևեալ անձերից. տ.տ. Մելիքեան և Սիրանոյշ, օր.օր. Մարի-Հրանոյշ Վարդիթեր և Վարդուհի, և պ.պ. Աբէլեան, Ալիխանեան, Արաքսեան, Թուրեան, Մելիք-Յովսէփեան, Յարութիւնեան, Պետրոսեան, Ստեփանեան, Վրոյր և Օհանեան: Ռեժիսեօր Ալ. Ալլահվերդեան

2—3

BATEAUX A VAPEUR FRANCAIS N. PAQUET ET C-ie

ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ՆԱՒԱԳՆԱՑՈՒԹԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Ն. ՊԱԿԷ ԵՒ ԸՆԿ.

Կանօնաւոր և ուղղակի նաւագնացութիւն ՄԱՐՍԷՅԼԻՑ ԲԱԹՈՒՄ, չորեքշաբթի օրերը, երկու շաբաթը մի անգամ, սկսած յունվարի 25/6-ի չորեքշաբթիից,

Եւ հակառակը՝ Բաթումից Մարսէլ, մտնելով Տրապիզօն, Սամսոն և Պօլիս: Մեկնում է Բաթումից՝ չորեքշաբթի, 18 փետրվարի (մարտի 2) ԱՆԱՏՕԼԻ շոգենաւը, նաւապետ ԲԻԱՆԿԻ: Եւ այսպէս շարունակաբար, երկու շաբաթը մի անգամ, չորեքշաբթի օրերը, ժամը 4-ին ճաշից յետոյ:

Բաթումից Պարիզ ուղղակի հաղորդակցութեան տոմսակներ տրվում են սովորականից պակաս գներով:

Ապրանքների և ճանապարհորդների մասին հարկաւոր տեղեկութիւններ ստանալու համար թող բարեհաճեն դիմել ընկերութեան գործակատարներին՝

ԲԱԹՈՒՄՈՒՄ—պ. Վիկտոր դ'Արնօլի, Նաբէրէժնայա: ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ—պ. Օ. Գ. Բարեկենդանեանին, Սիօնի փող. նախկին Արծրունու քարվանսարա: ԲԱԳՈՒ—պ. Ս. Դիլդարեանին, Կոլիւբեակինսկայա հրապարակ: ՆՕՎՕՐՕՍՍԻՅՍԿ—պ. Մելքիօր Հերշենրօդերին: (№ 76) 10—20

Типографiя Грузинск. Издат. Т—ва, Лорисъ-Мелик. ул. № 13